

ologian myötäilijöiksi. Formalismin kannattajia ja oppilaita jopa likvidoitin. Sosialistisen realismin valtakaudella koulukunnan nimitys otettiin irvokkaan retorikaan apuvälineeksi: harmillisiksi koetut tutkijat ja taiteilijat julistettiin "formalisteiksi" — eikä täydelliseen nöyryytykseen paljoo muuta tarvittu. Kotimaassaan suuntaus vapautui karmeasta maineestaan vasta 1990-luvulla.

Länsimaissa formalismin jälkevaikutus alkoi valoisemmissa merkeissä. Formalistit osallistuivat jo 1920-luvulla Prahan strukturalistisen koulukunnan alkuvaiheisiin. Kaksi sen jäsenistä, kielitieteilijä Roman Jakobson ja kansanrunoudentutkija Pjotr Bogatyrvov, olivat Moskovasta lähteneitä formalisteja. Kolmas prahalainen strukturalisti, René Wellek, nousi sittemmin yhdeksi johtavista uskriitikoista. Toisen maailmansodan jälkeen formalismin perintö siirtyi aluksi ranskalaisille strukturalisteille, jotka vuorostaan innoittivat amerikkalaisia kerronantutkijoita, joilla puolestaan oli monia suomalaisia lukijoita jne. Ketju ei katkennut silloinkaan kun strukturalismin kritikointi oli muodikasta, ja kestää nykyisinkin kun jälkistrukturalismi on hoihtanut roolinsa.

Professori Pekka Pesonen tarkastelee jälkisanoinnsaan formalistisen perinnön jatkuvuutta venäläisessä kirjallisuuden- ja kulttuurintutkimuksessa keskittyen perustellusti juuri Mihail Bahtinin ja Juri Lotmanin teorioihin. On oireellista, etteivät hekään, jotka monessa suhteessa ovat formalismin perinnönjatkajia, ole kuitenkaan omaksuneet formalistien käsitteitä sellaisinaan, vaan monilta osin ne jopa kiistään. Arvosteluksi tuleminen näiden kahden taholta merkitseekin ennen muuta arvostusta. Hyvää syytä ohittaa formalistit ei ole kenelläkään muullakaan, joka uskoo tieteelliseen kirjallisuudentutkimukseen edes mahdollisuutena. Se ettei forma-

listien jälkevaikutusta voida rajata täysin yksiselitteisesti sielläkään, missä se kuitenkin on selvästi tiedostettavissa, kertoo luontevasti heidän merkityksestään kokonaisen uuden humanistisen tradition päänavaajina.

Antologian tekstit kattavat niin varhaisen kuin myöhäisenkin formalismin, ja tutkimusalojen kirjo näyttäytyy sangen laajana. Tekstien valinnassa on ilmeisestikin suosittu oppihistoriallista perspektiiviä. Kirjoittajina esiintyvät jo monista yhteyksistä niminä tutut pietarilaiset formalistit Viktor Šklovski, Boris Eichenbaum ja Juri Tynjanov. Toisaalta mukana on myös vähemmän tunnettu Sergei Ignatjevits Bernstein, jonka teksti käsittelee lausutun ja kirjoitetun runon vuorovaikutusta näkökulmasta, joka kuin ohimennen paljastaa formalistisen ja semioottisen tarkastelun lähisukulaisuuden. Käännösvalikoima soveltuu niin teoreettisesta kuin historiallisestakin poetiikasta kiinnostuneille lukijoille eikä elokuvan ystäviäkään unohteta.

Formalistien tekstit jättävät mielikuvan uskottoman hartaasti tutkimukselle omistautuneesta koulukunnasta, joka ei aristele sisäistä kritikointia eikä toisaalta vaadi ulkoista kunnioitusta. Aineistonsa tuntijoina, kohteidensa rajaajina ja olennaisten kysymysten muotoilijoina formalistit kelpaavat edelleen pätevimmänkin kirjallisuudentutkijan metodologisiksi esikuviksi. Formalistien sanoman tuoreus johtuu varmasti myös heidän kirjoitus-tyylistään, joka on kieltämättä retorista, muttei koskaan venytettyä — liekö kumousten ja materiaalisen ahdingon kausi suosinut lyhyttä ja paperia tuhlaamatonta kieltä. Formalistien suomentaja näyttää yrittäneen ottaa tämän huomioon ratkaisuisaan.

Suomennosantologian perusteella formalismi ei todellakaan ole sellainen taideteoksen muotoa itsetarkoituksellisesti estetisoiva

katsantokanta, jollaiseksi sitä on usein väitetty ja vieläkin joskus väitetään. Sen sijaan kyse on alati kehittyvästä ja keskustellen rajojaan koettelevasta tutkijayhteisöstä, jonka yhteisöllisyys perustuu ennen muuta tutkittavan aineiston ja siitä tehtyjen havaintojen asettamiseen etusijalle. Ja kun tutkimuksesta vielä kerrotaan paitsi asiantuntevasti, myös henkevästi ja leikitellen, soisi tämän formalistiantologian kernaasti saavan lukijoita myös tutkija- ja opiskelijapiirin ulkopuolelta.

Hanna Ruutu

Naisten- miehenä Petroskoissa

Arvi Perttu: *Petroskoin symposiumi*. Petroskoi: Verso, 2001. 247 s.

Petroskoilainen kirjailija-kääntäjä Arvi Perttu on palauttanut uudessa kirjassaan "symposiumi"-termin alkuperäiseen historialliseen yhteyteensä. Vuonna 2001 suomeksi ilmestynyt (ja myös suomeksi kirjoitettu) *Petroskoin symposiumi* kuvaa nimittäin loputtomia juominkeja. Sen sivuilla sekoilevat "toisen Petroskoin", epäviralliset kulttuurijulkukset. Symposiumin kieli on oudon kiehtovaa suomea, josta joskus myös venäjä paistaa läpi; aivan kuin aitoon kossupulloon olisi lisätty loraus Karelilja-vodkaa.

Arvi Perttu liikkuu samoilla vesillä kuin Charles Bukowski *Postitoimistossa*: tosin krapulaisen sankarinen autuaat ja karheanhellät rakasteluohtauksat häviävät niukkailmeisen kerrontatyylin vuoksi reilusti Kaupungin kaudneimmalle tytölle. Mutta asentoja ja erilaisia partnereita riittää, samoin suorituspaikkoja ja aikoja. Ja vaikka romaanin toimintareena, Neuvostoliiton romahdus-

ta odotteleva tai jo elävä synkkä-ilmeinen Petroskoi ei olekaan Hollywood, yksinhuoltajien emännöimien räkäisten kommunalkojen peräkammarien parrasvaloissa pannaan jalalla koreasti. Äänisellä sijaitsevasta Kizhin iki-ihanasta kirkko- ja luostarisaaresta tulee kuin itsestään hilpeiden vodkaeikkojen kesäinen pyhiinvaelluspaikka.

Perttu tykittää tarinaa useamman kertojan voimin, mutta jokaisen kiima on aito ja loputon: miehinen näkökulma itsestäänselvyys. Kirjaa voi siis lukea myös pelkkänä parodiana miessovinniti-Ollin kurjuudesta ja vaginape-loista — näinhän oivaltavat feministit ovat Bukowskinsakin tulkinneet. Mutta Pertun kuvaaman petroskoilaisälmystön kepeän huulenheiton takaa löytyvät myös venäläisfilosofoinnin syvemmät vedet, intelligenttisankarien loputon luovuus, karmea köyhyys ja älytön itseriittoisuus. Katutason, kuppiloiden, kommunalkojen ja takapihojen Petroskoin voi Symposiumia lukiessa tallentaa kuin Aki Kaurismäen kamerasilmin — sillä poikkeuksella että Pertun “varjoja paratiisissa” ovat alkoholisoituneet ja seksiin höynähäneet älyköt, siis Venäjän Karjalan ryysyköyhälistö mutta ei “proletariaatti”.

Petroskoin symposiumi on sisäpiirien veijaritarina, joka on taatusti suututtanut monet Arvi Pertun kollegat ja ehkäpä paikalliset Kirjailijaliiton silmäätekevätkin? Mutta kirjailijaelämä on aina ollut taiteilijaelämää, jopa Neuvostoliitossa. Siitä vain on harvemmin aidosti ja arkirealistisesti kerrottu. Periferisen Petroskoin horisontista tuskin lainkaan. Huolestuttavampaa on tietysti se (monen tutkijankin huomio), että perestroikan aikaisen lyhyen kukoistuskauten (1985-91) jälkeen “luovan intelligentsijan” status on taas keran alamaissa ja “aito korkeakulttuuri” Venäjällä kuolemassa. Mutta onko tämä kehitys yksin hy-

vää vaiko pahaa?

Sitä paitsi, Petroskoin — ja myös Pietarin — kirjailijapiireissä on jo joku vuosi huhuttu uuden “talonmiesten ja yövartijoiden” sukupolven syntyneen (pöytälaatikkoon kirjoittavat dissidenttikirjailijathan tunnettiin stagnaatioajan Neuvostoliitossa paremmin talonmiehen töistään kuin kirjallista julkaisuistaan). Moinen köyhäily ja luova kurjuus ei ole välttämättä paha asia, venäläisen mitapuun ja kirjallisuus”teorioiden” valossa: avantgarde ärsyttää aina vallanpitäjiä ja on alussa pienten piirien juttu muuttuen vasta vähitellen salamaniskusta syntyneestä taideilmiöstä kulttuuriksi, min-kä jälkeen on taas uuden avantgarden aika jne...

Uusi ilmiö uudella post-sovet-Venäjällä on ollut myös nuorten vihaisten naiskirjailijoiden esiinmarssi. Petroskoin symposiumin jälkimainingeissa käsiini osui mm. Viktor Jerofejevin toimittama, vuonna 2001 Moskovassa ilmestynyt novellikokoelma *Vremja rožat* (=Aika synnyttää). Sen raivoisat naiskirjailijat Margarita Šarapova, Zinaida Kitaitseva, Elena Muljarova, Anastasija Gosteva, Aleksandra Danilova, Viktorija Fomina ja Marina Sazonova jne. osoittavat todeksi Jerofejevin takakannen mainostekstin: “Venäläisessä kirjallisuudessa on alkanut naisten vuosisata...”

Mutta, mutta..., Arvi Perttu on taatusti Mies ja Petroskoin symposiumi sellaista miessymposiumia pahimmillaan/parhaimmillaan, jossa naisilla on vain huoltojoukkojen ja sihteerin rooli. Kirjallisuudessa sekin on mahdollista...

Pentti Stranius

Hajonneen monoliitin raunioillakin asiat hoituvat — “po blatu”

Boris Kagarlitski: Hajonnut monoliitti. Helsinki: Kustannus Oy Orient Express, 1992. 243 s.; Alena V. Ledeneva: Russia's Economy of Favours. Blat, Networking and Informal Exchange. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. 235 s.

Itseään kunnioittavat tiedelehdet eivät liiemmin julkaise arvosteluja (iki)vanhoista tutkimuksista olivatpa nämä kuinka ajankoh-taisia tai puhuttelevia tahansa. Esitänkin siksi seuraavassa vain muutaman mielelmän siitä, miksi — toisaalla tässä Idäntutkimus-lehdessä esiintyvien — Boris Kagarlitskin ja Alena Ledenevan Neuvostoliitto/Venäjä-analyysit ovat edelleen pätevää ja suositeltavaa luettavaa kaikille Venäjää ja Itä-Eurooppaa tutkiville.

Boris Kagarlitskin *Hajonnut monoliitti* ilmestyi suomeksi 1992, samana vuonna kuin Jyrki Iivosen *Neuvostovalan viimeiset vuodet*. Kymmenessä vuodessa ajan hermolla keikkua kirja tai tutkimus sekä unohtuu että vanhenee yleensä rutkasti, mutta näitä opuksia lukee yhä intomiehellä. Iivonen on Kagarlitskia pari piirua “tieteellisempi” ja enemmän kiinni ylätason poliittisissa ja taloudellisissa rakenteissa, niiden romahtamisen syiden erittelyssä. Kagarlitski mielellään popularisoi aiheensa ja kirjoitti Hajonneen monoliitinkin lähes ilman lähde-mainintoja. Mutta hän tuo esiin myös venäläisen kulttuurin ja venäläisen intelligentsijan aseman murroksessa, kuten myös erilaisen radikaalien pienryhmien toi-